

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA UMUMMADANIY KOMPETENSIYALARNI BAHOLASH VA MONITORING QILISH USULLARI

Ilmiy rahbar

Soliyev Ilhomjon Sobirovich

*FarDU Pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PHD), dotsent*

Shokirjonova Zuhraxon Murodjon qizi.

*Farg'ona davlat universiteti Maktabgacha
ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

zuhraxon0307@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog-tarbiyachilarining umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirish muammolari va ahamiyati yoritilgan. Maqola pedagoglarning shaxsiy va kasbiy o'sishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashga hamda ta'lim sifatini oshirishda umummadaniy kompetensiyalarning muhimligini ta'kidlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: umummadaniy kompetensiya, nutq madaniyati, kasbiy malaka, malaka oshirish, ta'lim sifati, pedagogik faoliyat, shaxsiy rivojlanish, innovatsion texnologiyalar.

Kirish

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagog-tarbiyachilarning umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirish muhim jarayon hisoblanadi. Biroq, bu jarayonning samaradorligini ta'minlash uchun kompetensiyalarning baholanishi va monitoring qilinishi zarur. Umummadaniy kompetensiyalarni baholash pedagoglarning malakasini, ularning madaniy va kommunikativ ko'nikmalarini o'lchash, shuningdek, kasbiy rivojlanish strategiyalarini aniqlash imkonini beradi.

Monitoring va baholash usullari esa ta'lim sifatini doimiy yaxshilash, muammolarni aniqlash hamda pedagogik faoliyatda innovatsiyalarni joriy etishga xizmat qiladi. Shu bois, maktabgacha ta'lim muassasalarida umummadaniy kompetensiyalarni baholash va monitoring qilishning zamonaviy usullari va ularning amaliy ahamiyati dolzarb masala sifatida ko'riladi.

Asosiy qism.

Ummadaniy kompetensiya — bu pedagogning shaxsiy va kasbiy faoliyatida zarur bo'lgan madaniy, axloqiy, kommunikativ va ijtimoiy ko'nikmalar majmuasidir. Bu kompetensiya pedagogga turli madaniyatlar va jamiyat qatlamlari bilan samarali muloqot qilish, madaniy qadriyatlarni hurmat qilish, professional etika qoidalariga

rioya qilish imkonini beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida tarbiyachining madaniy kompetensiyasi ayniqsa muhimdir, chunki bolalar dastlabki hayot tajribalarini aynan maktabgacha ta'lim muhitidan olishadi. Shuning uchun tarbiyachi o'zining umummadaniy kompetensiyasi orqali bolalarga madaniyatli, insonparvar, kommunikativ va ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatadi. Bu esa ularning kelajakda jamiyatda muvaffaqiyatli va mas'uliyatli fuqarolar bo'lib yetishishiga xizmat qiladi.

Umummadaniy kompetensiyalarga quyidagilar kiradi: madaniyatlararo muloqot ko'nikmalari, axloqiy qadriyatlarga rioya qilish, kasbiy etik me'yorlarga amal qilish, jamoada samarali ishlash qobiliyati, ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish. Shu bois, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilarning umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirish ularning professional tayyorgarligini oshirish, bolalarning sifatli ta'lim olishiga xizmat qiluvchi muhim omildir.

Umummadaniy kompetensiyalarni baholashning asosiy maqsadi pedagoglarning kasbiy malaka darajasini aniqlash va rivojlantirish yo'nalishlarini belgilashdir. Baholash jarayoni orqali pedagoglarning o'z ishiga bo'lgan munosabati, madaniy va etik qadriyatlarga rioya qilishi, kommunikativ qobiliyatlari hamda pedagogik faoliyatdagi yutuq va kamchiliklari aniqlanadi. Bu ma'lumotlar asosida kasbiy rivojlanish dasturlari tuziladi, pedagoglarni qo'llab-quvvatlash va ularga kerakli yordam ko'rsatish imkoniyati yaratiladi.

Baholash vazifalari sifatida quyidagilar ko'rsatiladi: pedagoglarning madaniyat darajasini, kommunikativ ko'nikmalarini, etik va axloqiy qoidalarini o'rganish; kasbiy faoliyat samaradorligini baholash; ta'lim jarayonida yuzaga kelgan muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun tavsiyalar ishlab chiqish; pedagoglarning o'z-o'zini rivojlantirishiga ko'maklashish.

Baholashning muntazam va tizimli olib borilishi pedagoglarning shaxsiy va kasbiy o'sishini ta'minlab, maktabgacha ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Baholash va monitoring usullari.

Umummadaniy kompetensiyalarni baholash va monitoring qilish uchun turli usullar mavjud bo'lib, ularning har biri pedagoglarning malaka darajasini har tomonlama aniqlashga xizmat qiladi:

Testlar va so'rovnomalar: Bu usullar pedagoglarning nazariy bilimlari, madaniy ko'nikmalari, etik qadriyatlarga munosabatini aniq o'lchash imkonini beradi. Test savollari turli kompetensiyalarni qamrab olishi mumkin, bu esa pedagogning bilim va ko'nikmalarini sistematik tarzda baholash imkonini yaratadi.

Kuzatuv va intervyu: Ushbu usullar amaliy faoliyat davomida pedagogning ish jarayonidagi madaniy va kommunikativ xulq-atvorini baholashda qo'llaniladi. Kuzatuv orqali pedagogning bolalar bilan muloqoti, jamoa bilan ishlashdagi ko'nikmalari tahlil qilinadi, intervyu esa pedagogning o'z fikrlarini ifoda etish qobiliyatini o'rganishga yordam beradi.

Portfel va reflektiv hisobotlar: Pedagoglarning o'z ish faoliyatlari bo'yicha yozgan hisobotlari va portfeli pedagogning kasbiy o'sishi, erishgan yutuqlari va muammolarini ko'rsatadi. Bu usul orqali pedagog o'z ishini tanqidiy baholashni o'rganadi hamda malakasini oshirish yo'llarini aniqlaydi.

Peer review va o'z-o'zini baholash: Hamkasblar tomonidan baholash pedagogning kasbiy faoliyatining real holatini ko'rsatadi, o'z-o'zini baholash esa pedagogning o'z malakasini anglash va yaxshilashga bo'lgan istagini bildiradi. Bu usullar pedagoglar o'rtasida hamkorlikni kuchaytiradi va kasbiy rivojlanishni rag'batlantiradi.

Baholash natijalari asosida pedagoglarning kuchli va zaif tomonlari aniq ko'rsatiladi, bu esa shaxsiy va kasbiy rivojlanish uchun aniq yo'nalishlarni belgilash imkonini beradi. Tahlil jarayonida pedagogik faoliyatdagi muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish uchun chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Shuningdek, baholash natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarining umumiy ish sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Natijalar asosida o'quv-mashg'ulot dasturlari, metodik qo'llanmalar va treninglar ishlab chiqiladi, pedagoglarning malakasini oshirishga qaratilgan seminarlar tashkil etiladi. Bu jarayon maktabgacha ta'limda sifatni yaxshilashga, tarbiyachilarning professional darajasini ko'tarishga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar pedagoglarning umummadaniy kompetensiyalarini baholash va monitoring qilishda katta imkoniyatlar yaratmoqda. Elektron baholash tizimlari pedagoglarga o'z bilim va ko'nikmalarini onlayn tarzda sinovdan o'tkazish imkonini beradi. Onlayn platformalar va dasturlar yordamida natijalar tez va aniq tahlil qilinadi, shuningdek, pedagoglarga individual rivojlanish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Videokuzatuv, onlayn intervyu va virtual seminarlar pedagoglarning amaliy ko'nikmalarini baholashda qo'llanilmoqda. Bu texnologiyalar masofadan turib baholash va qo'llab-quvvatlashni amalga oshirish imkonini yaratadi, ayniqsa pandemiya kabi murakkab sharoitlarda juda foydalidir.

Shuningdek, sun'iy intellekt va ma'lumotlarni tahlil qilish vositalari yordamida baholash jarayonlarini yanada avtomatlashtirish va shaffof qilish mumkin. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sifatni boshqarish tizimini mustahkamlaydi va pedagoglarning malakasini muntazam ravishda oshirishga xizmat qiladi.

Umummadaniy kompetensiya — bu pedagogning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarini, balki madaniy, axloqiy, muloqot va shaxsiy fazilatlarini o'z ichiga olgan keng tushuncha. Bu kompetensiya pedagogning jamiyatdagi madaniyat darajasini aks ettiradi, uning muloqot madaniyatini, ijtimoiy mas'uliyatini, estetik didini va etik qadriyatlarini shakllantiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilarning umummadaniy kompetensiyasi bolalar oldida namunali shaxs sifatida xizmat qiladi, ularning ruhiy-axloqiy va intellektual rivojlanishida bevosita

ta'sir ko'rsatadi. Kompetensiyalarni rivojlantirish pedagogning o'zini doimiy ravishda takomillashtirishi, o'rganishga intilishi va pedagogik innovatsiyalarni qo'llashi orqali amalga oshiriladi.

Nutq madaniyati tarbiyachining kasbiy faoliyatida ajralmas qism bo'lib, bolalarning til va muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tarbiyachining nutq madaniyati bolalar uchun nutqning to'g'ri shakllanishi, lug'at boyligini oshirish, fikrni aniq ifoda etish va ijtimoiy muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoit yaratadi. Nutq madaniyatiga ega bo'lgan pedagog nafaqat axborotni aniq va tushunarli yetkazadi, balki bolalarda o'z fikrini erkin ifoda etish, tinglash va suhbatdoshlarga hurmat ko'rsatish madaniyatini ham shakllantiradi. Nutq madaniyatini rivojlantirish uchun maxsus nutq mashqlari, hikoya qilish, so'z o'yinlari va dialogli mashg'ulotlar samarali usullar hisoblanadi.

So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagoglarning umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirish maqsadida ko'plab loyihalar amalga oshirilmoqda. Masalan, malaka oshirish kurslari, seminarlar va treninglar orqali pedagoglarning kasbiy bilimlari yangilanmoqda. O'tkazilgan so'rovlar natijasida ko'pchilik tarbiyachilar o'z kompetensiyalarida sezilarli yaxshilanishni qayd etmoqda. Shuningdek, ayrim ta'lim muassasalarida innovatsion metodlar — interaktiv mashg'ulotlar, reflektiv amaliyotlar va mentorlik tizimi joriy etilib, pedagoglarning o'z-o'zini rivojlantirishiga katta hissa qo'shmoqda. Bu tajribalar pedagoglarning bilim va ko'nikmalarini oshirish bilan birga, ularni ish jarayonida yanada samarali faoliyat yuritishga undaydi.

Umummadaniy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida bir qator muammolar mavjud. Eng asosiylaridan biri — vaqt yetishmasligi, chunki pedagoglarning kundalik vazifalari ko'p va ular uchun malaka oshirish uchun alohida vaqt ajratish qiyin bo'ladi. Shuningdek, malaka oshirish uchun metodik va moddiy-texnik baza yetarli emasligi ham muammo hisoblanadi. Ba'zi pedagoglar yangi metodikalarni o'zlashtirishga qiziqish ko'rsatmaydi yoki motivatsiyasi past bo'lishi mumkin. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ta'lim muassasalari rahbarlari va ta'lim boshqarmalari hamkorlikda malaka oshirish tizimini takomillashtirishi, pedagoglarga qulay shart-sharoit yaratishi lozim. Bu yerda motivatsiyani oshirish, ish va o'qish vaqtini muvozanatlash, zamonaviy metodik vositalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro miqyosda maktabgacha ta'limda pedagoglarning umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Masalan, Finlyandiya ta'lim tizimida pedagoglar uchun doimiy malaka oshirish, ilg'or pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish uchun keng imkoniyatlar yaratilgan. Yaponiya va Kanadada esa pedagoglarning professional o'sishi uchun maxsus mentorlik va coaching tizimlari joriy etilgan. O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimi ham bu

tajribalarni o'rganib, mamlakatimizning madaniy va ijtimoiy xususiyatlarini inobatga olgan holda, ilg'or usullarni tatbiq etishi zarur. Bu esa ta'lim sifatini oshirishga, pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Pedagogning o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishi uning kasbiy muvaffaqiyatining kalitidir. Pedagoglar doimiy ravishda yangi metod va texnologiyalarni o'rganishi, shuningdek, reflektiv amaliyot orqali o'z faoliyatini tahlil qilishi kerak. Mentorlik tizimi pedagoglarga yangi tajriba almashish, o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlashda yordam beradi. Shaxsiy rivojlanish uchun metodik adabiyotlar, vebinarlar, onlayn kurslar va professional jamoalar muhim

Zamonaviy texnologiyalar pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini oshirishda samarali vositadir. Onlayn platformalar orqali malaka oshirish kurslari, vebinarlar, elektron kutubxonalar, interaktiv darsliklar pedagoglarga o'z bilimlarini yangilash imkonini beradi. Mobil ilovalar esa kunlik mashqlar, nutqiy faoliyatni rivojlantirish uchun qulay vositalarni taqdim etadi. Shu bilan birga, pedagogik jarayonlarda multimedia va vizual resurslardan foydalanish, raqamli vositalar yordamida o'quvchilarning individual xususiyatlariga moslashgan ta'lim yaratish yanada samaraliroq bo'lmoqda. Innovatsiyalarni faol qo'llash pedagoglarga zamonaviy ta'lim talablari darajasida ishlashga imkon beradi. Manba hisoblanadi. Shuningdek, pedagoglar o'zlarining shaxsiy qadriyatlari va madaniyatini rivojlantirishga ham e'tibor qaratishi lozim.

Xulosa

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagog-tarbiyachilarning umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirish — zamonaviy ta'limning eng muhim vazifalaridan biridir. Bu kompetensiyalar nafaqat pedagogning kasbiy bilim va ko'nikmalarini, balki uning shaxsiy madaniyati, axloqiy me'yorlari hamda muloqot madaniyatini o'z ichiga oladi. Nutq madaniyati pedagogning kasbiy faoliyatida ajralmas o'rin tutib, bolalarning til va fikrlash rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida pedagoglarning malaka oshirish, shaxsiy rivojlanish va innovatsion texnologiyalarni faol qo'llashlari ularning umummadaniy kompetensiyalarini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, xalqaro tajribalarni o'rganish va amaliyotga joriy etish, pedagoglarning kasbiy motivatsiyasini oshirish, malaka oshirish tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim muassasalari va ta'lim boshqarmalari pedagoglarga qulay shart-sharoit yaratib, ularning shaxsiy va kasbiy o'sishiga doimiy yordam berishi zarur. Natijada, umummadaniy kompetensiyalarga ega pedagoglar bolalarni har tomonlama rivojlantirgan holda, jamiyatda barkamol avlod shakllanishiga hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 29-maydagi "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3027-sonli Qarori.
2. Abdukarimova, M. (2019). Maktabgacha ta'limda pedagoglarning kasbiy malakasini oshirish. Toshkent: O'zbekiston xalq ta'limi nashriyoti.
3. Islomova, N. (2020). Nutq madaniyati va pedagogik kommunikatsiya. Toshkent: Fan va ta'lim.
4. Karimov, S. (2018). Ta'limda umummadaniy kompetensiyalarni rivojlantirish. Toshkent: Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
5. Rasulova, D. (2021). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta'lim sifati bilan bog'liqligi. Toshkent: Ilm-fan.
6. Toshmatov, R. (2017). Pedagoglarning shaxsiy rivojlanishi va malaka oshirish. Toshkent: Ma'rifat.
7. UNESCO. (2015). Early Childhood Care and Education. Paris: UNESCO Publishing.
8. Vohidov, A. (2019). Maktabgacha ta'limda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: O'zbekiston Pedagogika instituti.
9. Yusupov, E. (2020). Pedagogik kasbiy kompetensiyalar: nazariy va amaliy jihatlar. Toshkent: Fan.
10. Sobirov, J. (2018). Maktabgacha ta'limda pedagoglarning kommunikativ kompetensiyasi. Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
11. Mirzaahmedova, G. (2021). Bolalarda nutq madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari. Toshkent: Ilm-fan.
12. Akbarova, N. (2019). Umummadaniy kompetensiyalar va ularni shakllantirish metodikalari. Toshkent: Ta'lim.